

ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ: СУТНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ

Фінансовий аналіз є одним із основних елементів фінансової політики підприємства. Для забезпечення якісного та детального фінансового аналізу потрібно оволодіти загальними концептуально-методичними принципами у його підходах і трактуваннях. Розглянуто сучасні підходи науковців щодо сутності фінансового аналізу. Наведена класифікація видів фінансового аналізу за певними ознаками. Визначено особливості проведення внутрішнього та зовнішнього видів фінансового аналізу. Зосереджено увагу на застосуванні комплексного підходу й наведена функціонально-організаційна

структура комплексного фінансового аналізу. Зазначено основні прийоми та методичні підходи до аналізу фінансового стану підприємств. Визначено основні проблеми застосування фінансового аналізу та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: фінансовий аналіз, фінансовий стан, види фінансового аналізу, методи фінансового аналізу, методичні прийоми фінансового аналізу.

Постановка проблеми

Фінансовий аналіз є однією з найважливіших функцій управління. Він дає змогу визначити конкурентоспроможність суб'єкта господарювання у ринковій економіці. На основі фінансового аналізу оцінюють ступінь фінансової стійкості підприємства, ділову активність, ефективність підприємницької діяльності як підприємства, так і його партнерів. Усі, хто залучений до ділового життя підприємства, повинні використовувати методи, прийоми, моделі фінансового аналізу для прийняття рішень, спрямованих на реалізацію своїх інтересів. Тому важливого значення набувають дослідження щодо обґрунтування сутності фінансового аналізу, його видів, напрямів та механізмів реалізації.

Аналіз останніх результатів досліджень і публікацій

Питання сутності фінансового аналізу, його видів, напрямів досліджень, методології аналізу фінансового стану підприємств розглядаються у працях зарубіжних та вітчизняних науковців і практиків. Серед основних варто визначити праці: О. Я. Базилінської, М. І. Баканова, М. Д. Білик, Д. І. Деми, В. О. Мец, Ю. Ю. Мороз, Н. О. Русак, В. А. Русак, Р. С. Сайфуліна, Г. В. Савицької, М. О. Федотової, А. Д. Шеремета, В. М. Івахненка, К. В. Измайлової, Л. А. Лахтіонової, А. М. Поддєрьогіна, В. В. Сопка, В. М. Суторміна, О. О. Терещенка, М. Г. Чумаченка, Т. О. Фролової, Ю. С. Цаль-Цалка та ін. Однак, наявність значної кількості праць з фінансового аналізу не зменшують потреби в дослідженнях, які б розкривали особливості та методологію застосування певного виду фінансового аналізу за конкретних умов діяльності суб'єкта господарювання.

Мета, об'єкт та методика досліджень

Метою дослідження є систематизація інформації щодо сутності та значення фінансового аналізу, видів фінансового аналізу, визначення основних проблем, які виникають у процесі аналізу фінансового стану підприємств, а також пошук шляхів щодо їх вирішення.

Об'єктом дослідження є теоретико-методологічні процеси проведення фінансового аналізу. Методологічною основою дослідження є концептуальні положення економічної теорії, діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення економічних явищ, праці провідних вітчизняних вчених і фахівців у сфері дослідження фінансово-господарської діяльності підприємств. Вирішення поставлених в науковій статті завдань здійснювалося на основі застосування

загальнонаукових та спеціальних методів дослідження: наукової абстракції, монографічного, балансового, графічного, особистих спостережень автора.

Результати досліджень

Для забезпечення якісного та детального фінансового аналізу потрібно оволодіти загальними концептуально-методичними принципами у його підходах і трактуваннях. У традиційному розумінні суть фінансового аналізу полягає в оцінці і прогнозуванні фінансового стану підприємства за даними фінансової звітності, обліку та інших джерел інформації. Так, на думку Л. А. Лахтіонової, фінансовий аналіз являє собою систему способів нагромадження, опрацювання, трансформації та використання інформації фінансового характеру з метою забезпечення життєдіяльності господарюючого суб'єкта в умовах дії ринку та панування конкуренції [4].

Ряд вчених вважають, що фінансовий аналіз – це процес дослідження фінансового стану і основних результатів фінансово-господарської діяльності підприємства, з метою виявлення резервів підвищення його ринкової вартості та забезпечення ефективного розвитку.

Фінансовий аналіз є суттєвим елементом фінансового менеджменту та аудиту. Він виступає прерогативою найвищої ланки управлінських структур підприємства, спроможних впливати на формування фінансових ресурсів і потоки грошових коштів, ефективності управлінських рішень, пов'язаних із визначенням ціни продукції, заміною устаткування чи технології, економічного зростання підприємства. Без фінансового аналізу неможливі планування, прогнозування, бюджетування, ефективне розміщення фінансових ресурсів, аудит [8].

Інші вчені зазначають, що фінансовий аналіз – це складова аналітичного економічного дослідження щодо вивчення рівня, змін і динаміки фінансових показників у їх взаємозв'язку і взаємозумовленості, з метою прийняття ефективних управлінських рішень для забезпечення внутрішньої та зовнішньої діяльності господарюючих систем, сталого економічного розвитку й стійкого фінансового стану [10].

Фінансовий аналіз дає змогу визначити конкурентоспроможність суб'єкта господарювання в ринковій економіці. Суб'єкт господарювання здійснює свою виробничо-торговельну діяльність на ринку самостійно, але в умовах конкуренції. Ринкові регулятори разом із конкуренцією створюють єдиний механізм господарювання, що змушує виробника враховувати інтереси і попит споживача. Господарюючі суб'єкти вступають між собою у конкурентні відносини. Той, хто програє, стає банкрутом. Щоб цього не сталося, господарюючий суб'єкт повинен завжди постійно слідкувати за ситуацією на ринку, забезпечувати собі високу конкурентоспроможність.

Особливістю формування ринкової економіки, крім посилення впливу жорсткої конкурентної боротьби, є зміни технології виробництва,

комп'ютеризація оброблення економічної інформації, нескінченні нововведення у податковому законодавстві, постійні зміни процентних ставок і курсів валют на фоні тривалої інфляції.

За цих умов перед керівництвом підприємств постає багато проблемних питань:

- якою має бути стратегія підприємства для успішного його функціонування?

- якою має бути тактика підприємства для досягнення стратегічної мети?

- як підвищити ефективність управління матеріальними, трудовими та особливо фінансовими ресурсами, щоб раціонально організувати прибуткову діяльність підприємства?

- що треба робити для того, щоб у підприємства були стійке фінансове становище, висока платоспроможність і ліквідність?

- як досягти фінансової стабільності та фінансової стійкості підприємства?

- як зробити підприємство конкурентоспроможним в умовах ринку, панування конкуренції?

На ці та інші життєво важливі питання відповідь може дати об'єктивний фінансовий аналіз – один із інструментів дослідження ринку і забезпечення конкурентоспроможності підприємства, за допомогою якого відбувається раціональний розподіл матеріальних, трудових й фінансових ресурсів [4].

Фінансовий аналіз має важливе значення в економічній діяльності підприємства. Він дає змогу:

- вишукувати резерви поліпшення фінансового стану підприємства;

- об'єктивно оцінювати раціональність використання усіх видів фінансових ресурсів;

- своєчасно вживати заходів щодо підвищення платоспроможності підприємства;

- забезпечувати оптимальний виробничий та соціальний розвиток колективу за рахунок використання виявлених у ході аналізу резервів;

- забезпечувати розроблення плану фінансового оздоровлення підприємства [8].

Таким чином, фінансовий аналіз – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів.

Метою фінансового аналізу є інформаційне забезпечення прийняття рішень, на які істотно впливають фактичні або прогнозні дані про фінансовий стан підприємства. Мається на увазі отримання відносно невеликої кількості ключових, найінформативніших параметрів, що об'єктивно, всебічно характеризують фінансовий стан підприємства (платоспроможність, фінансову стійкість, незалежність, рентабельність діяльності, імовірність банкрутства тощо).

Для проникнення у суть явища, яким є фінансовий аналіз діяльності підприємства, суттєве значення має питання його класифікації. Класифікаційні ознаки фінансового аналізу займають важливе місце як для визначення методики досліджень, так і організації аналітичного процесу (табл. 1) [10].

Важливе значення мають зовнішній та внутрішній види фінансового аналізу. За допомогою внутрішнього аналізу здійснюють оцінку стану господарювання, виявляють та обґрунтовують можливості використання резервів економічного зростання, формують планові і прогностичні показники господарюючої системи, розробляють сценарії управлінських рішень. Він може здійснюватися на рівні суб'єкта господарювання, регіону, органу виконавчої влади та держави.

Зовнішній аналіз здійснюється відносно господарюючих суб'єктів, регіонів, держави з метою оцінки їх місця відповідно у ринковому середовищі за класифікаційними ознаками підприємств, регіонів державі, держави світовому господарстві. Основні напрями зовнішнього аналізу: визначення стратегії і тактики економічних відносин; пошук партнерів; забезпечення конкурентних позицій; напрацювання концепцій і цільових програм економічного розвитку та індикативних планів; розробка законодавчого забезпечення економічної політики держави. В організаційному плані він може проводитися як силами зацікавленої сторони, так і незалежними спеціалізованими органами у сфері аналітичних досліджень. На державному рівні функцію зовнішнього фінансового аналізу діяльності суб'єктів господарювання за інформаційними ресурсами фінансової звітності виконують центральні, територіальні та функціональні органи державної влади) [10].

Таблиця 1. Класифікація фінансового аналізу за видами (напрямами)

Ознака 1	Вид (напрямок) 2
Користувачі інформаційних ресурсів	Внутрішній Зовнішній
Інтереси користувачів	Прийняття управлінських рішень Оцінка економічної політики Діагностика рівня господарювання Планування діяльності Організація контролю
Часовий період	Квартальний Піврічний За 9 місяців Річний Динамічний
Обсяг дослідження	Комплексний Тематичний
Просторова форма	Господарюючий суб'єкт Регіон Загальнодержавний Міждержавний

Закінчення таблиці 1

1	2
Класифікаційні ознаки господарюючих суб'єктів	Види економічної діяльності Форми власності Організаційно-правові форми господарювання Органи управління
Повнота охоплення об'єктів	Суцільний Вибірковий
Рівень автоматизації робіт аналітичного дослідження	Ручний Комп'ютеризований Автоматизований
Організаційна система	Централізований Децентралізований
Динаміка формування вихідних інформаційних ресурсів	Одноразовий Періодичний
Етапи управління	Стратегічний (перспективний) Попередній (проектний) Операційний (ситуаційний) Ретроспективний (наступний)

Результати внутрішнього фінансового аналізу призначені для керівництва підприємства. Основним змістом цього аналізу є факторний аналіз прибутку (збитку), рентабельності, собівартості виробництва за видами продукції та видами витрат, пошук точки збитковості (критичного обсягу виробництва), фінансовий аналіз інвестиційних проектів.

Значна частина управлінських фінансових рішень потребує комплексного (інтегрального) підходу до дослідження об'єкта аналізу. Це, у свою чергу, визначає об'єктивну необхідність визначення загальних принципів і формулювання ефективних методик організації та проведення комплексного фінансового аналізу (рис. 1) [8].

Метою комплексного фінансового аналізу є у достатньо короткі строки провести розрахунки на основі обраної математичної моделі комплексного фінансового дослідження операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства – об'єкта дослідження, ідентифікувати фактичні результати й обґрунтувати прогностичний тренд розвитку фінансового стану суб'єкта господарювання у коротко- або довгостроковому періодах.

При цьому, через отримання результатів комплексного фінансового дослідження діяльності підприємства забезпечується обґрунтованість прийняття (або відхилення) управлінських фінансових рішень щодо позиціонування такого суб'єкта господарювання на цільовому ринку (іншому економічному просторі).

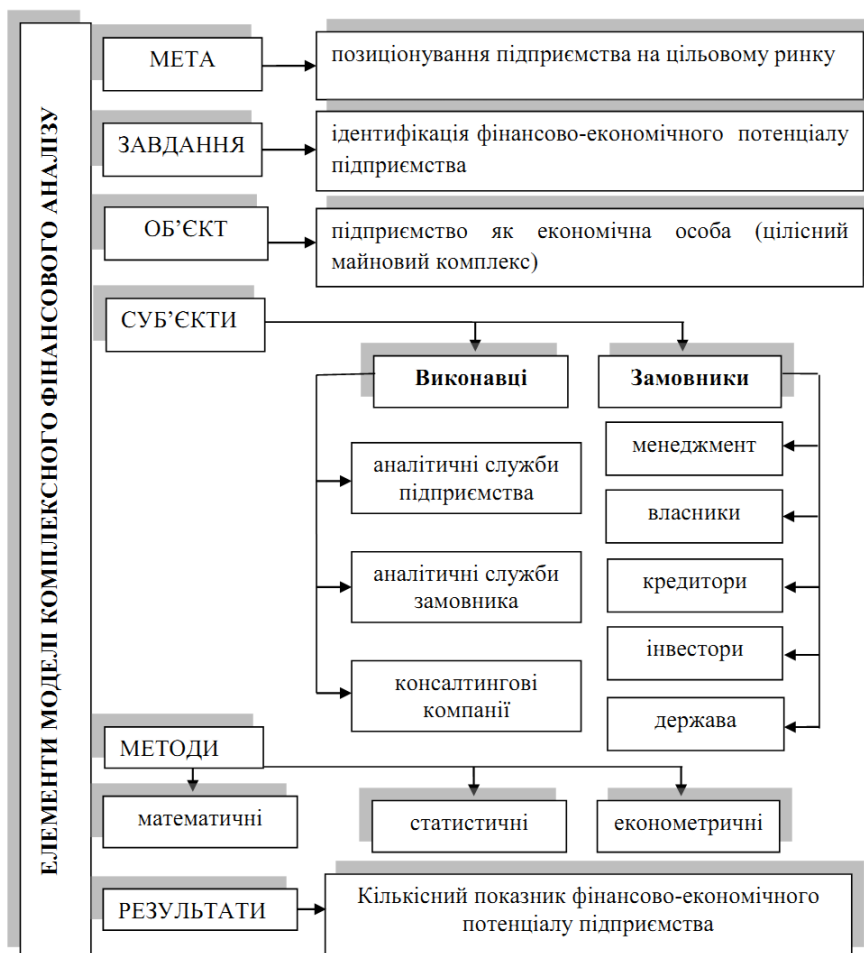

Рис. 1. Функціонально-організаційна структура комплексного фінансового аналізу

Виходячи з видів аналізу, відбувається застосування відповідної методології фінансового аналізу. Методи фінансового аналізу – це комплекс науково-методичних інструментів та принципів дослідження фінансового стану підприємства. Слід зазначити, що всі методи фінансового аналізу поділяються на формалізовані та неформалізовані. Неформалізовані (евристичні) методи аналізу ґрунтуються на описуванні аналітичних процедур на логічному рівні, а не на жорстких аналітичних взаємозв'язках та залежностях. До них належать такі методи: експертних оцінок та сценаріїв; психологічні; морфологічні; порівняльні; побудови системи показників; побудови системи аналітичних таблиць. Ці методи застосовують, в основному, для прогнозування стану об'єкта на перспективу в

умовах неповно використаної інформації, неможливості обліку всіх чинників, спрощеної уяви про явища економічної дійсності, тобто в умовах часткової або повної невизначеності. Стан невизначеності характеризує відсутність будь-яких конкретних даних про можливі напрями розвитку дій та вірогідність здійснення кожного з них у майбутньому. Ці методи характеризуються певним суб'єктивізмом, оскільки в них велике значення мають інтуїція, досвід та знання аналітика.

До формалізованих методів фінансового аналізу належать ті, в основу яких покладено жорстко формалізовані аналітичні залежності. Основні з них такі: арифметичні різниці; ланцюгові підстановки; відсоткові числа; дисконтування; диференційний; балансовий; логарифмічний; виокремлення ізольованого впливу факторів; інтегральний; прості та складні відсотки; тощо.

У процесі фінансового аналізу також широко застосовують традиційні методи економічної статистики (середніх та відносних величин, групування, графічний, індексний, елементарні методи обробки рядів динаміки) та математико-статистичні (кореляційний аналіз, дисперсійний аналіз, метод головних компонентів) [8].

Серед прийомів, які застосовуються при проведенні фінансового аналізу, слід виділити прийом порівняння та застосування відповідних його видів: горизонтального, вертикального, трендового, одновимірного та багатовимірного (багатофакторного). Також слід наголосити й на важливості застосування факторного аналізу, який передбачає аналіз впливу факторів на результативний показник за допомогою детермінованих або стохастичних прийомів дослідження.

Однак, застосування фінансового аналізу в сучасних умовах господарювання окреслили ряд проблем. Використання того чи іншого методичного підходу, об'єктивність отриманих даних залежать від ряду зовнішніх і внутрішніх факторів. Серед основних факторів, які чинять вплив на їх застосування, варто відзначити національні відмінності у стані економічного розвитку (стійкості економічної системи), стабільності законодавства, можливостях інтерпретації даних, нормативах для порівняння у процесі аналізу, необхідності доповнення неформалізованих методів формалізованими тощо.

У зв'язку з нестабільністю національної валюти, в умовах постійної зміни інформації, багато фінансово-економічних показників, розрахованих на певний час, повністю втрачають свою цінність для аналізу, тобто у результаті проведення аналізу не можна стверджувати про його достовірність та актуальність [2].

Ще одним негативним моментом здійснення аналізу показників фінансового стану дослідники визначають нерозвиненість фондового ринку, де б оберталися акції акціонерних підприємств і за якими можна було б судити про становище емітентів, їх фінансовий стан та розвиток. Крім того, нестабільність законодавчої

бази (фінансового, податкового права) також ускладнює проведення аналізу фінансового стану підприємства.

Більше того, як свідчать дані ряду досліджень, складність у проведенні фінансового аналізу полягає також у неритмічності та слабкості використання ряду прийомів і методів фінансового аналізу у діяльності підприємств; суб'єкти господарювання часто взагалі не визначають структурний підрозділ, до функціональних обов'язків працівників якого належить проведення аналізу; власники рідко зацікавлені у проведенні комплексного аналізу фінансового стану, а якщо він і проводиться, то з метою отримання додаткових кредитних коштів, тобто на вимогу фінансово-кредитних установ; якщо серед аудиторів здійснення прогностичного аналізу складає приблизно 12 %, то на підприємствах такі дослідження займають лише 5 % усього обсягу аналітичних робіт. Згідно із даним дослідженням і самі аудитори констатували, що у процесі своєї професійної діяльності застосовують економічний аналіз: 22 % щоразу при проведенні аудиторських перевірок, 26 % – виключно за наявності конкретного замовлення клієнта, а більше 50 % – за потребою, на власний розсуд [6].

Наведені дані свідчать, що наразі у більшості вітчизняних власників та менеджерів, а також державних службовців відсутнє комплексне бачення переваг здійснення максимально повного та об'єктивного аналізу фінансового стану, що значно і визначає негативні тенденції щодо покращення фінансових показників діяльності, а також низьких кредитних позицій національних компаній на ринку капіталу, негативного інвестиційного клімату загалом.

У таких умовах, на наш погляд, доцільно рекомендувати з метою подолання як проблем, пов'язаних із застосуванням методичних підходів, прийомів фінансового аналізу, так і покращення організації його здійснення суб'єктами господарювання [2]:

- проводити декілька разів на рік оцінку найважливіших показників фінансового стану підприємства (індивідуальний підхід до визначення найголовніших показників);

- розробляти нові методи оцінки фінансового стану, а також способи покращення фінансового стану, підвищення платоспроможності і ліквідності, зокрема комплексного характеру;

- нормалізувати, стабілізувати, призвести до міжнародних норм фінансове та податкове законодавство;

- удосконалювати інформаційно-методичне забезпечення аналізу та уніфікувати методики форм фінансової звітності, що дозволить підвищити її аналітичні можливості й реальність оцінки майна;

- адаптувати закордонні методики аналізу фінансового стану, що нині виступають основними у процесі його здійснення, до соціально-економічних умов та практики господарювання суб'єктів національного господарства;

- проводити методичні семінари для осіб, відповідальних за здійснення аналізу фінансового стану, з метою формування мотиваційних аспектів його удосконалення та підвищення рівня кваліфікації тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень

Таким чином, фінансовий аналіз має важливе значення в діяльності кожного суб'єкта господарювання. Без фінансового аналізу неможливі планування, прогнозування, бюджетування, ефективне розміщення фінансових ресурсів, аудит. Застосування різних видів фінансового аналізу, методичних підходів, прийомів фінансового аналізу сприяє покращенню організації його здійснення. У сучасних умовах управлінському персоналу потрібно вміти реально оцінювати фінансовий стан підприємства, його існуючих та потенційних конкурентів. Для цього необхідно володіти методикою оцінки фінансового стану підприємства, мати відповідне інформаційне забезпечення, кваліфікований персонал, який спроможний реалізувати методичні підходи у практичній діяльності, що підтверджує перспективи подальших досліджень.

Література

---

1. Базилінська О. Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика: навч. посіб. / О. Я. Базилінська. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 328 с.
  2. Деркач О. В. Проблеми аналізу фінансового стану підприємств [Електронний ресурс] / О. В. Деркач, О. П. Кавтиш // Ефективна економіка. – 2013. – № 4. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1982>.
  3. Ковалевська А. В. Критичний аналіз методів оцінки фінансового стану підприємства [Електронний ресурс] / А. В. Ковалевська, С. І. Асєєв // БІЗНЕСІНФОРМ. – 2012. – № 3. – Режим доступу: www.business-inform.net/_inc/kachk.
  4. Лахтіонова Л. А. Фінансовий аналіз сільськогосподарських підприємств: навч. посіб. / Л. А. Лахтіонова. – К.: КНЕУ, 2004. – 365 с.
  5. Мец В. О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства: навч. посіб. / В. О. Мец. – К.: КНЕУ, 1999. – 132 с.
  6. Олійник О. В. Стан економічного аналізу в Україні: проблеми адаптивності до інституційних запитів [Електронний ресурс] / О. В. Олійник // Міжнародний збірник наукових праць. – Вип. № 1 (16). – Режим доступу: pbo.ztu.edu.ua/article/viewFile/51457/47464.
  7. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посіб. / Г. В. Савицька. – 2-ге вид., випр. і допов. – К.: Знання, 2005. – 662 с.
  8. Фінансовий аналіз: навч. посіб. / М. Д. Білик, О. В. Павловська, Н. М. Притуляк, Н. Ю. Невмержицька. – К.: КНЕУ, 2005. – 592 с.
  9. Цал-Цалко Ю. С. Статистичне дослідження впливу факторів на фінансові результати діяльності підприємств / Ю. С. Цал-Цалко // Статистика України. – 2011. – № 4. – С. 75-81.
  10. Цаль-Цалко Ю. С. Фінансовий аналіз : підручник / Ю. С. Цаль-Цалко, Ю. Ю. Мороз, Л. А. Суліменко. – Вид. 5-е, допов. – Житомир: Рута, 2012. – 609 с.
-